

Wijk aan Zee

Bouwstenen voor een gemeentelijk
beschermd dorpsgezicht

[

Colofon

Tekst en onderzoek: Polman Advies Haarlem
Drs. M.A.C. Polman
Julianastraat 16 Haarlem
T 06 14906973
Polman.advies@xs4all.nl

Opdrachtgever: Cultuurcompagnie Noord-Holland
namens de gemeente Beverwijk

April 2015

Inhoudsopgave

Inleiding	pag. 4
1. Ligging en karakter	pag. 5
2. Historische ontwikkeling	pag. 6
3. Cultuurhistorische waarden en gebiedskarakteristiek	pag. 28
4. Te beschermen en te versterken cultuurhistorische waarden	pag. 31

Bijlagen

1. Belangrijkste literatuur en beleidsrapporten
2. Lijst met geregistreerde monumenten en beeldbepalende zaken
3. Waardenkaart Beschermd Dorpsgezicht Wijk aan Zee

Inleiding

Wijk aan Zee is in de middeleeuwen als vissersdorp ontstaan en transformeert aan het einde van de 19de eeuw tot badplaats. De lange geschiedenis is zichtbaar in de stedenbouwkundige en architectonische structuur van het dorp. Een aantal gebouwen en objecten heeft inmiddels de status van beschermd rijks- provinciaal of gemeentelijk monument.

Naast beschermde monumenten en rijks beschermde stads- en dorpsgezichten bestaat er de mogelijkheid tot het aanwijzen van een gemeentelijk beschermd stads- en dorpsgezicht. Gaat het bij objecten vaak om gaaf bewaarde architectuur uit het verleden, bij stads- en dorpsgezichten gaat het om goed bewaarde voorbeelden van kernen waarvan de ontwikkelingsgeschiedenis nog duidelijk herkenbaar is.

Een belangrijk deel van het dorp Wijk aan Zee is zo'n voorbeeld.

Doel van de aanwijzing tot gemeentelijk beschermd dorpsgezicht is om de karakteristieke, historische structuren en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te behouden en te versterken.

Rapport

Dit rapport beschrijft de historische ontwikkeling en ruimtelijke hoofdstructuur van Wijk aan Zee en geeft de cultuurhistorische waarden en de te beschermen waarden aan op het gebied van archeologie, landschap, stedenbouw en bebouwing.

Het rapport vormt een onderlegger voor de formele vaststelling van het gemeentelijk beschermd dorpsgezicht Wijk aan Zee.

Werkwijze

Door middel van inventariseren en analyseren van de ruimtelijke structuur en met behulp van bestaande literatuur, archieven en belangrijkste beleidsrapporten en veldwerk in het dorp wordt onderzocht hoe de verschijningsvorm van Wijk aan Zee in de loop van de eeuwen tot stand is gekomen en wat de belangrijkste cultuurhistorische waarden zijn. Tenslotte worden de te beschermen en te versterken waarden benoemd.

1. Ligging en karakter

Wijk aan Zee ligt ingeklemd tussen het staalbedrijf Tata Steel (vroeger Hoogovens en Staalbrieken N.V.) de Noordzee en het Noord-Hollands Duinreservaat. Aan de noordzijde grenst het aan de gemeente Heemskerk. Het dorp is via de Verlengde Voorstraat en Zeestraat verbonden met het oostelijk gelegen Beverwijk waar het sinds 1936 deel van uitmaakt.

Wijk aan Zee heeft een uniek karakter. Het relatief kleine oppervlak is een gebied vol contrasten: de min of meer geïsoleerde ligging direct achter de duinen onder de rook van de imposante industriële hoogovencomplexen, het weidse Noordzeestrand en de relatief smalle strandtoegangen door de duinen naar het dorp, de forse maat van de groene Dorpsweide met de zogenoemde 'witte huisjes' als belangrijke beëindiging, de stenige dorpskom met de dorpskerk met bijbehorende begraafplaats als middelpunt, het duingebied met enkele zeer grote hoogteverschillen... Deze contrastrijke gelaagdheid is slechts een van de kenmerken van de specifieke identiteit van Wijk aan Zee die door de eeuwen heen is ontstaan.

Wijk aan Zee. (Bestemmingsplangebied uit de Cultuurhistorische onderlegger voor het ontwerp bestemmingsplan Wijk aan Zee, gemeente Beverwijk, 2013)

2. Historische ontwikkeling

Vroege geschiedenis: Jonge Duinen, Zeecroft en Rel

In de 10de en 11de eeuw ontstaat langs de Hollandse kust een enorm groot stuivend duinlandschap. Het is het gevolg van aanhoudende droogte die de kust doet afkalven en het zand landinwaarts blaast. De periode van de Jonge Duinen is angebroken. In de bassins binnen deze hoefijzervormige duinen slaat klei uit de zee neer waar afgestorven planten vervolgens een veenlaag vormen. Na terugtrekken van de zee en instroom van zoet water vanuit de duinen veranderen de bassins in relatief vruchtbare duinakkers: croften genaamd, geschikt voor menselijke cultivatie.

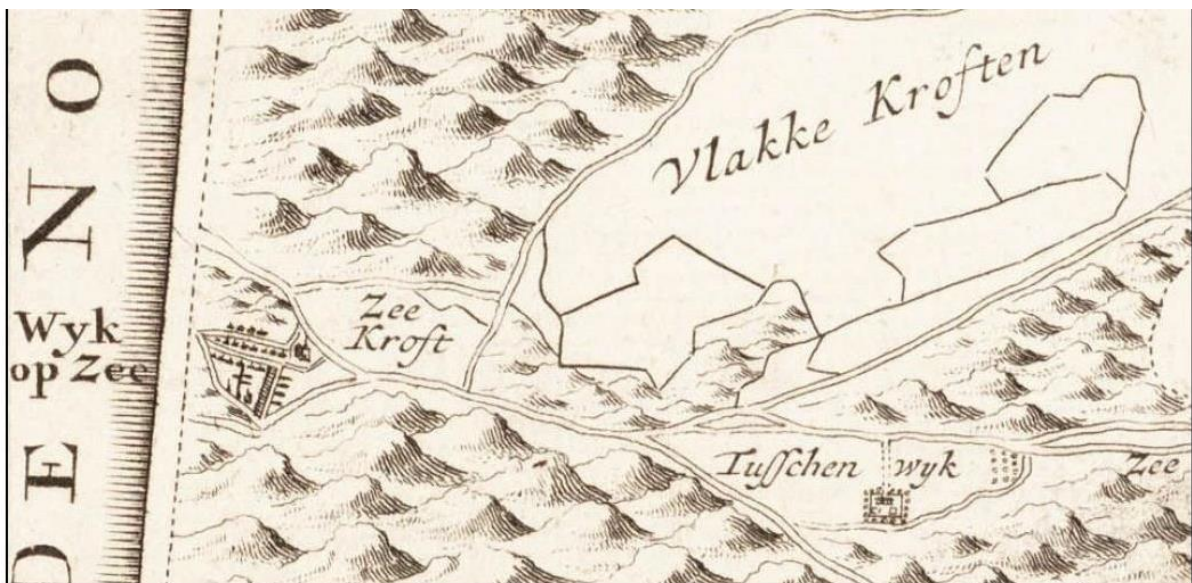
De Dorpsweide, vroeger Zeecroft genaamd, is een voorbeeld van zo'n akker. In 1798 wordt de Zeecroft beschreven als: 'tegenwoordig eene Grasrijke weide' ¹.

Naar alle waarschijnlijkheid ligt de ontstaansgeschiedenis van het dorp bij de Rel. Deze beek, genaamd de Rel, stroomde vanuit een duinkom achter een hoog duin richting zee. Deze duinbeek met doorwaadbare plaatsen is in 1798 zo goed als dichtgestoven.

Wat is er over?

De Dorpsweide is een restant van een voormalige croft of duinakker. Archeologisch onderzoek heeft sporen van akkers en diepe greppels aan de zuidwestzijde opgeleverd. Nog altijd draagt de weg aan de west- en zuidwestzijde van de Dorpsweide de naam Zeecroft.

De huidige Relweg (in 1845 aangelegd en bebouwd) herinnert aan het laatste gedeelte van de loop van de Rel: de duinbeek die vanuit een duinkom achter een hoog duin richting zee stroomde².

Kaart uit 1729 door Hendrik de Leth gezien naar het noorden met de Rel aan de noordzijde van het dorp en de Zeecroft aan de oostzijde

Visserdorp

Dankzij de rijke visgronden voor de Noordzeekust is Wijk aan Zee in het midden van de 15de eeuw een welvarend dorp. Visvangst, visverwerking en vervoer naar achterland zorgen voor inkomsten. Niet alleen voor vissers en voerlieden maar ook voor aan de visvangst gelieerde beroepen zoals nettenboeters, touwslagers, zeildoekwevers en visrokers. Evenals voor schelpenvissers.

Met schepnetten worden de schelpen beneden de laagwaterlijn opgevist, op wagens geschept en gestort op de Stet: het driehoekige pleintje tussen Relweg en Stetweg.

¹ a.c. bij Verduin, J.T., pag. 8, 20

² Horst, M., pag.24

Via de Schulpweg (nu Verlengde Voorstraat en Zeestraat) worden de schelpen naar Beverwijk vervoerd en daar verbrand tot kalk.

In 1450 behoort Wijk aan Zee tot de grootste dorpen langs de kust van het Noorderkwartier van Holland. Er worden dat jaar 250 huizen en 42 zeegaande schepen geteld³.

Seizoensveranderingen, sterke weersinvloeden, schommelingen in de visstand, oorlogsgeweld en plunderingen leiden aan het eind van de 15de eeuw tot een economische neergang. Tijdens de *Enqueste* van 1494, de belangrijke bron met betrekking tot Holland en West-Friesland telt Wijk aan Zee nog maar 160 huizen en 14 zeegaande schepen⁴.

De economische ontwikkeling of malaise en daarmee gepaard gaande bevolkingsontwikkeling vertoont in grote lijnen overeenkomst met die van de hele provincie Noord-Holland in de periode tot in de 19de eeuw. Na een bevolkingsafname aan het einde van de 15de eeuw volgt een toename tot 1622 gevolgd door een afname tot 1795⁵. In 1781 komt de uitvoer van vis naar de Zuidelijke Nederlanden tot stilstand. En zandbanken voor de kust van Wijk aan Zee maken het strand moeilijk bereikbaar. In 1798 is de Rel, de toegang tot het strand bij de uitmonding van duinbeek, zo goed als dichtgestoven door langdurige verwaarlozing van helmaanplant op de duinen. De 'meeste duinen geheel verwaarloosd en in een verstuijbaaren staat' concludeert de commissie die in 1798 de duinen in Wijk aan Zee bezoekt⁶.

De economische malaise is goed zichtbaar aan de hand van het aantal getelde huizen. In 1732 worden er 164 geteld, in 1809 nog maar 60⁷.

De Rel, de vuurbaak en het dorp door Daniel van Breen uit circa 1650 (detail). Mogelijk is de situering van de vuurbaak (vuurboet) nabij de Rel niet juist getekend. Restanten van de middeleeuwse vuurbaak liggen namelijk aan de zuidwestzijde van het dorp.

³ Horst, M., pag. 24

⁴ Horst, M., pag 25

⁵ Woude, A.M., van der, pag. 183 e.v.

⁶ a.c. bij Horst, M., pag 38

⁷ Verduin, J.T. pag. 8.

Zicht op het dorp in 1670 door C. Beelt

Vissersschuiten op het strand. Op het duin staat de vuurbaak. J. Stopendael 1795.

Dorp

Een vuurbaak op het duin, een kerk en een handvol, van de zee afgewende huizen achter de zeereep...

Het beeld van het vissersdorp Wijk aan Zee tot aan het begin van de 19de eeuw verschilt niet veel van andere vissersplaatsjes langs de dun bevolkte Noordzeekust zoals Egmond aan Zee, Noordwijk, Katwijk, Zandvoort of Scheveningen. Op een hoog duin, aan de zuidwestzijde van het dorp, staat de hoog oprijzende, door een zadeldak gedekte, vuurbaak. Via doorgangen in de duinen nabij de vuurbaak, De Zwaanstraat en de Relweg leiden smalle paden naar het dorp achter de duinenrij. De zeereep zelf is, op de vuurbaak na, onbebouwd. Vanuit de dorpskern lopen zandwegen naar Beverwijk, Velsen en Heemskerk. De zandwegen worden omgeven door woeste duingronden en zogenoemde croften of duinakkers. In 1845 wordt de weg naar Beverwijk enigszins verhard met schelpen en puin van opgeruimde ruïne van kerk.

De meeste huizen staan langs de Zwaanstraat, Sint Odulfstraat en de Gasthuisstraat. Deze straten komen samen bij de in 1420 gebouwde dorpskerk met bijbehorend kerkhof en hoog oprijzende toren op het huidige Julianaplein. Op de kadastrale kaart 1811-1832 is te zien dat het Fransepad is aangelegd.

In de zanderige dorpsstraten staan de lage visserswoningen, soms met langskappen dan weer met de nok haaks op de straat. Ze bezitten zadeldaken die hoogstwaarschijnlijk met riet of rode pannen zijn gedekt.

Kaart door Joh. Jansz. Douw uit 1680 gezien naar het oosten. Huidige Dorpsweide (Zeecroft), Julianaplein, Sint Odulfstraat, De Zwaanstraat en Gasthuisstraat zijn goed zichtbaar evenals de huidige Relweg, Julianaweg en Verlengde Voorstraat-Zeestraat richting Beverwijk. Bebouwing concentreert zich langs De Zwaanstraat, Sint Odulfstraat en Gasthuisstraat.

Kadasterkaart. Minuutplan Wijk aan Zee en Duin, Noord-Holland sectie A, blad 01, 1811-1832 gezien naar het noorden.

Dorpskerk circa 1700. In het verlengde van de toren De Zwaanstraat. Links het Oude Mannen- en Vrouwengasthuis.

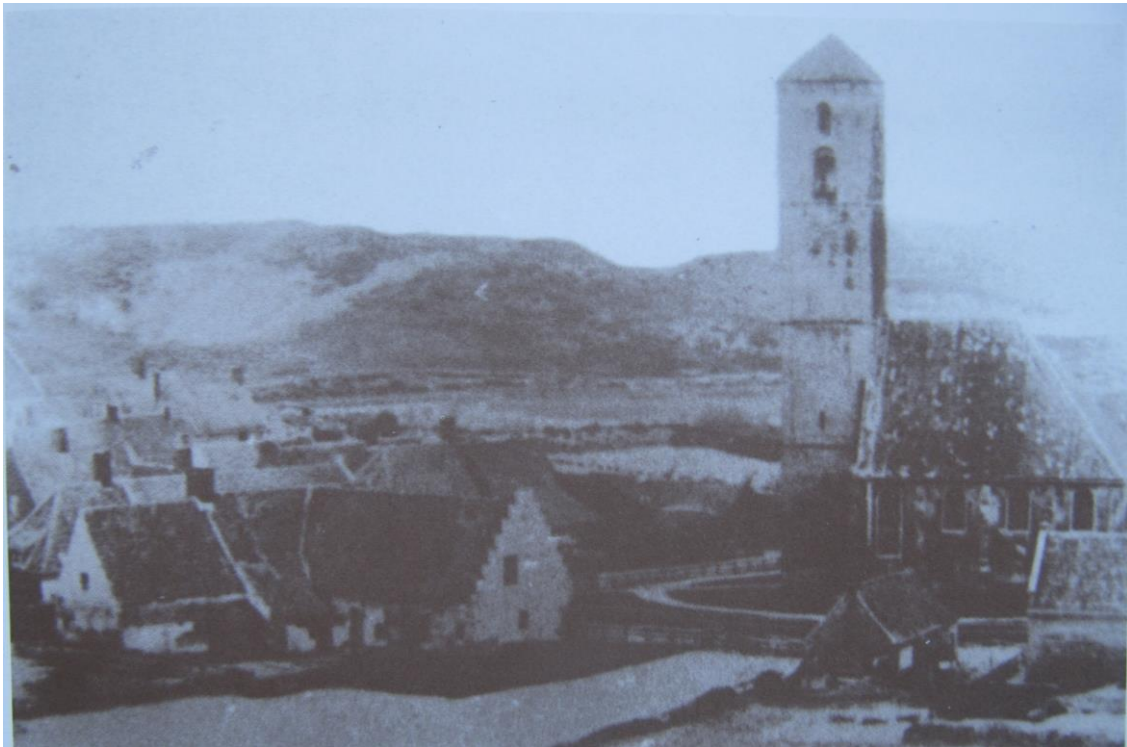

Zicht op kerk en Zwaanstraat door F.A. Milatz ca 1780

Kerk met koorruïne door C.F. Bendorp uit ca 1790

Dorp rond 1855.

Wat is er over?

De dorpskern van Wijk aan Zee ligt op dezelfde plek als in de middeleeuwen. Dit is een zeldzaam gegeven voor Noord-Hollandse vissersdorpen langs de Noordzeekust waarvan de kern in vorige eeuwen vaak in zee verdween⁸. Hoge stormvloed, onder andere in de jaren 1570, 1671, 1682 en 1795 vormden een dreigend gevaar. De opdringende zee en het terugwijken van zandkusten leidden soms tot het wegvagen van hele dorpen. Zo verdwenen bij de Sint Elisabethsvloed in 1421 grote delen van de dorpen Egmond en Petten in de zee. In Huisduinen spoelde in 1600 de kerktoren weg en de kerk van Egmond aan Zee die oorspronkelijk centraal in het dorp stond, lag in 1717 aan zee en spoelde in 1741 weg⁹.

De visserswoningen, evenals de aan de visserij gerelateerde bedrijfjes zoals die er ongetwijfeld geweest zijn in de vorm van botentimmerwerfjes, visdrogerijtjes, visrokerijen en wagenschuren zijn nagenoeg verdwenen. Het uit de middeleeuwen daterende Oude Mannen- en Vrouwengasthuis in de Gasthuisstraat is al lang gesloopt.

Wat herinnert aan het vissersdorp is het stratenpatroon rondom de dorpskerk te weten De Zwaanstraat, Gasthuisstraat, Sint Odulfstraat en Fransepad. Ook de Schulpweg (nu Verlengde Voorstraat en Zeestraat) naar Beverwijk behoort daar toe. De straten zijn in de loop van de eeuwen verbreed en de inrichting is gewijzigd. Het driehoekige pleintje ter hoogte van Relweg en Stetweg verwijst naar de schelpenstortplaats.

Tot de belangrijkste gebouwen van het vissersdorp behoren de Nederlands Hervormde Kerk en de Sint Odulphuskerk, het restant van de vuurbaak, de laat 19de-eeuwse boerderij aan de Verlengde Voorstraat 72, het uit het begin van de 19de eeuw daterende De Zwaanstraat 22, het aan de Relweg staande schoolgebouw met bijbehorende schoolmeesterswoning uit 1884 en een enkele voormalige visserswoning aan het Fransepad¹⁰.

---

⁸ Visser-Poldervaart, M., pag. 15

⁹ Visser-Poldervaart, M., pag. 15, Polman, M., pag. 10-14

¹⁰ De Nederlands Hervormde Kerk is rijksmonument, Sint Odulphuskerk, Verlengde Voorstraat 72, De Zwaanstraat 22 en Relweg 2,4 en Fransepad 1 zijn gemeentelijk monument, de vuurbaak is potentieel gemeentelijk archeologisch monument.

Sint Odulfstraat (2014)

Lunetten

Rond 1800 worden in het kader van de aanleg van de Linie van Beverwijk: inundatielinie van Noord-Holland en onderdeel van de verdedigingslijnes rond Amsterdam, drie rijen aarden lunetten aangelegd. Van de 26 lunetten zijn er circa 10 gedeeltelijk bovengronds bewaard gebleven. Van andere slechts bodemsporen. Lunetten zijn puntvormige aarden verdedigingswerken met een gracht ervoor¹¹.

Zeebadplaats

'In Wijk aan Zee bestaat een badhuis [...] om zich zowel binnenshuis als per badkoets in zee te baden, zijnde er te dien einde, in het jaar 1839, aan het logement [...] drie badkamertjes en eenige boven-logeerkamers aangebouwd, met den noodigen toestel tot verwarming der baden. [...]Deze inrigting is hoofdzakelijk daargesteld voor lieden van den burgerstand, welke die geneeswijze noodig hebben, zijnde daarom de baden niet te hoog in prijs gebragt en het logement en de bediening er goed, maar zeer billijk, zoodat deze klasse daar beter terecht kan komen dan aan de prachtige établissements te Scheveningen, te Katwijk of te Zandvoort; alhoewel de aanzienlijken van de naburige buitenplaatsen er des zomers ook veel gebruik van maken'¹²

Wanneer Van der Aa dit in 1849 schrijft staat het badleven in Wijk aan Zee nog in de kinderschoenen. Het is de periode waarin de geneeskrachtige werking van zeewater wordt ontdekt. In 1839 opent het Badhuis annex bakkerij en grutterswinkel op de hoek Zwaanstraat en Gasthuisstraat haar deuren. In deze herberg De Moriaan met 6 logeerkamers en 2 badkamers voor baden in zeewater wordt het zeewater met stoommachines of met waterwagens uit de zee naar de binnenbaden vervoerd.

---

¹¹ De lunetten hebben vooralsnog geen monumentale status

¹² Van der Aa 1849 pag 410-13

In de loop van de 19de eeuw transformeert Wijk aan Zee van vissersdorp tot zeebadplaats. Al in 1845 gaat de aanleg en bebouwing van de Relweg van start. Een ware bouwexplosie breekt los als de Nederlandse economie zich vanaf circa 1870 gunstig ontwikkelt. Overal in Nederland schieten exploitatiemaatschappijen uit de grond.

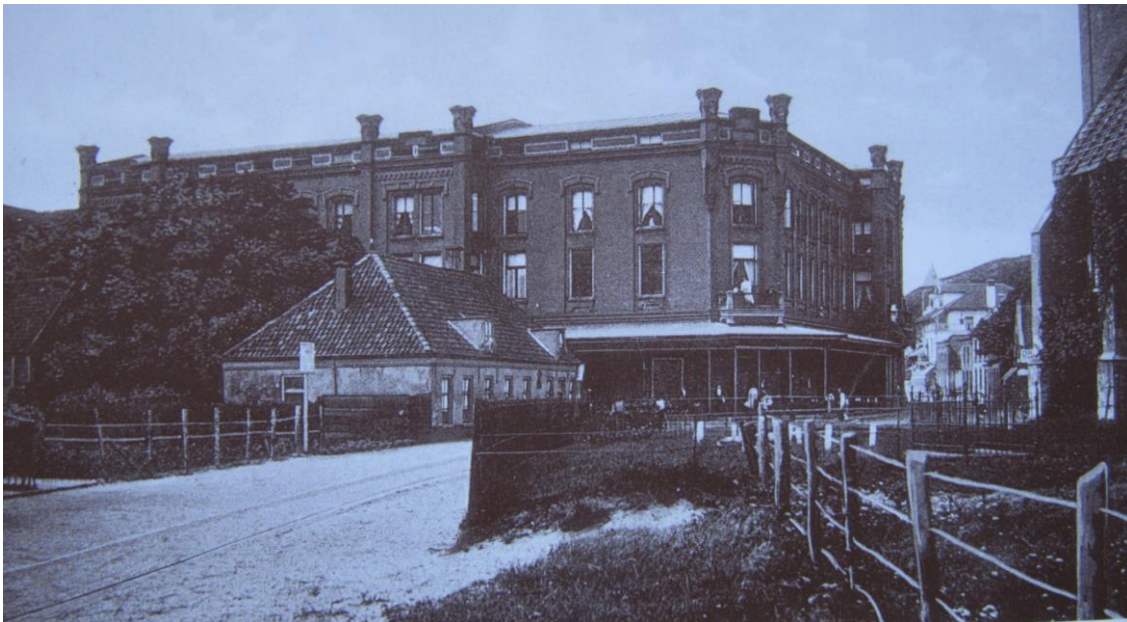
In Wijk aan Zee richt de Duitse textielbaron Heinrich Tappenbeck (1834-1904) de Maatschappij 'Vereenigde Badhotels' op met als doel de bouw van luxueuze hotels en villa's. Tappenbeck speelt een belangrijke rol in de ontwikkeling tot badplaats. Hij laat in 1881 De Zwaanstraat richting strand verbreden door het duin te doorgraven. In 1879 koopt hij herberg De Moriaan en opent hier twee jaar later het Oosterbadhuis en het Noorderbadhuis. De zaken gaan goed en beide gebouwen worden in 1897 verbouwd tot Badhotel. Een imposant hotel naast de Dorpskerk dat vrijwel het blok Zwaanstraat-Gasthuisstraat-Van Ogtropweg beslaat. Nabij het Badhotel bouwt hij een toeristische attractie in de vorm van een Belvédère. De exacte locatie en verschijningsvorm van dit 'uitkijkpunt' zijn onbekend.

Voor het vervoer van badgasten vanuit Beverwijk legt hij langs de oude Schulpweg (nu Verlengde Voorstraat en Zeestraat) een stoomtram aan die in 1892 wordt vervangen door een paardentram.

Om strandtoeristen vanuit Velsen te trekken wordt de Bosweg aangelegd.

Aan het einde van de 19de eeuw is het voormalige vissersdorp getransformeerd tot zeebadplaats. De nieuwe welvaart is zichtbaar in de bouw en verbouw van hotels, villa's en pensions.

In de loop van de jaren worden veel bestaande woningen tot pension omgebouwd zoals langs Relweg en Voorstraat. Soms met grote, decoratief gesneden veranda's met balkon of loggia erboven. Ook veel van de nieuwe bebouwing langs de Verlengde Voorstraat bezit dergelijke veranda's. Aan het einde van de 19de eeuw worden aan de zuidrand van het dorp eigen zomerverblijven gebouwd door rijke badgasten.

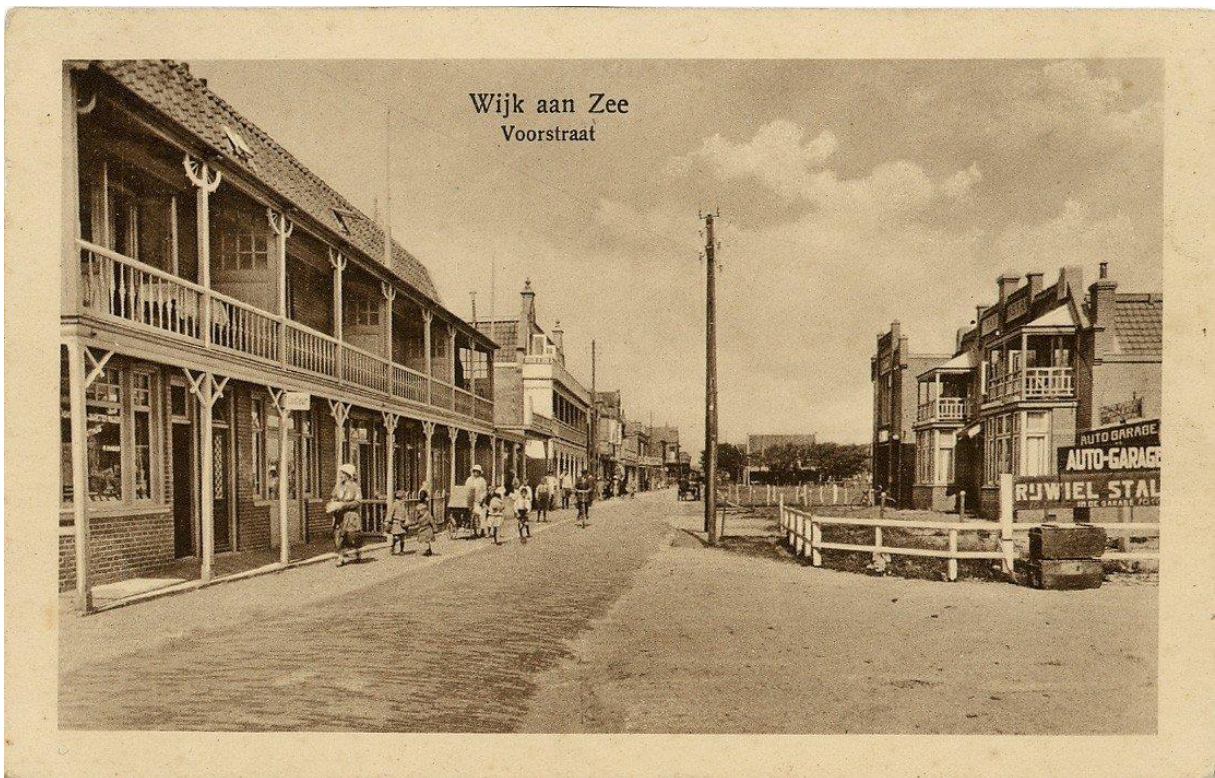
Het Badhotel op de hoek De Zwaanstraat en Gasthuisstraat circa 1880.

Badhotel in 1915: gevel langs De Zwaanstraat

De Zwaanstraat in 1912

De Voorstraat in 1932

Voorstraat rond 1910

Badkoets

Café Dependance Badhotel nabij strandafgang Hoge Duin in 1910.

Hotel Pension Kennemerduin langs de Verlengde Voorstraat

W. van Lee
Hotel Pension De Tuinberg aan de Van Ogtropweg rond 1910

Hotel Sonnevance aan de Rijckert Aertszweg hoek De Zwaanstraat in 1938 (gebouwd in 1923)

De sterke nadruk op het medische aspect van de zee inspireert rond de eeuwwisseling rijke burgers, artsen of predikanten vakantiehuisen aan zee te stichten. Langs de Relweg nabij het strand wordt in 1913 de Joodse Kinderkolonie (Jozeboko) gebouwd. Iets ten oosten van Jozeboko verrijst in 1929, in opdracht van het bestuur van de Rooms-Katholieke Herstellingsoorden voor Longlijders en Zwakke Kinderen uit Amsterdam, het sanatorium Zee en Zon, later Heliomare genaamd.

Heliomare circa 1960

Topografische Militaire Kaart Beverwijk 1913 gezien naar het noorden

Op de Topografische Militaire Kaart van 1913 is goed te zien hoe de stedelijke structuur van het dorp sinds 1811-1830 is gewijzigd. Er zijn verbeterde en nieuwe ontsluitingswegen zoals de Bosweg en de dorpskern zelf is uitgebreid. Ook langs de Verlengde Voorstraat is bebouwing tot ontwikkeling gekomen. Fraaie villa's, hotels en pensions bepalen het dorpsbeeld. Langzaam maar zeker raken ook de al dan niet nieuw aangelegde straten in en rondom het dorp bebouwd.

Aan het begin van de 20ste-eeuw zijn de hoogtijdagen van de badplaatscultuur feitelijk voorbij. Niet alleen de internationale bouwcrisis is daar debet aan. Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, het slechte Nederlandse zomerweer en het gebrek aan voldoende amusement zijn eveneens oorzaken.

Wat is er over?

Van het stoom- en paardentramtracé langs Verlengde Voorstraat en Zeestraat zijn geen sporen meer. Tot de belangrijkste routes uit de badplaatsperiode behoren het in 1881 verlengde deel van De Zwaanstraat en de Bosweg. De Bosweg nu afgesloten door Tata Steel. Het Badhotel op de hoek van de Gasthuisstraat is in 1982 gesloopt. De nabijgelegen toeristische attractie in de vorm van een Belvédère is eveneens verdwenen. Straatprofiel en bebouwing van de Relweg die in 1845 een aanvang neemt zijn behouden gebleven. Langs de Relweg maar ook elders in het dorp staat nog veel bebouwing waar de kenmerkende veranda's behouden zijn gebleven.

Hoewel veel villa's en hotels zijn gesloopt herinnert een aantal bijzondere exemplaren nog aan de periode. Ze staan onder meer langs de Van Ogtropweg en de Julianaweg. Ook enkele door rijke zomergasten gebouwde villa's zijn behouden gebleven. Villa Santiago uit 1907 en villa Julia (nu Hotel De Klugthe) langs de Van Ogtropweg zijn er voorbeelden van.

Langs de Relweg herinneren Heliomare en Jozeboko aan de medisch-sociale complexen die aan het begin van de 20ste eeuw verrezen¹³.

Veranda's Relweg

Veranda's aan het Julianaplein

Veranda's aan de Voorstraat. Voorstraat 8, 8a is gemeentelijk monument

---

¹³ Villa Santiago (van Ogtropweg 16), het huidige Hotel 'De Klugte (Van Ogtropweg 2), de voormalige Joodse Kinderkolonie (Relweg 57) en het hoofdgebouw van Heliomare (Relweg 51) zijn geregistreerd gemeentelijk monument.

Voormalige villa Julia uit 1885 aan de Van Ogtropweg 2 (nu hotel De Klugte) (gemeentelijk monument)

Voormalige dokterswoning, nu hotel Mare Sanat langs de Rijckert Aertsweg (gemeentelijk monument)

Voormalig winkel-, woon- en bovenhuis op de hoek van de Voorstraat en de Sint Odulfstraat (gemeentelijk monument)

Detail voorgevel hoofdgebouw Heliomare (gemeentelijk monument)

Tweede Wereldoorlog

Om de verwachte invasie van geallieerden uit het westen te weerstaan wordt de zeereep door de Duitsers kaalgeslagen. Zo wordt onder meer het op een duin boven aan de Rijckert Aertsweg gebouwde Dependance Badhotel gesloopt (nu parkeerterrein). De dorpsbewoners worden geëvacueerd en veel bebouwing valt onder de slopershamer. In de duinen rond het dorp bouwen de Duitsers tussen 1942 en 1944 de Atlantikwall met uitkijkposten, bunkers en vuurleidingposten.

Waarnemingspost uit circa 1943(gemeentelijk monument)

Wat is er over?

Het parkeerterrein boven aan de Rijckert Aertsweg is aangelegd na sloop van het Dependance Badhotel door de Duitsers aan het begin van de Tweede Wereldoorlog.

In de duinen herinneren twee bunkercomplexen te weten de Marine Radarbunker, ook wel Widerstandsnest 63 of WN 63 genaamd aan de door de Duitsers gebouwd Atlantikwall. Hotel-restaurant het Hoge Duin staat op het dak van een van de commandobunkers.

Van de oorspronkelijk uit 5 bunkers bestaande Seezielbatterie Wijk aan Zee resten de geschutsbunker en de vuurleidingpost. Iets ten zuiden van de Marine Radarbunker is de Marine luchtdoelbatterij Dünenberg nog aanwezig¹⁴.

Nieuwe tijd

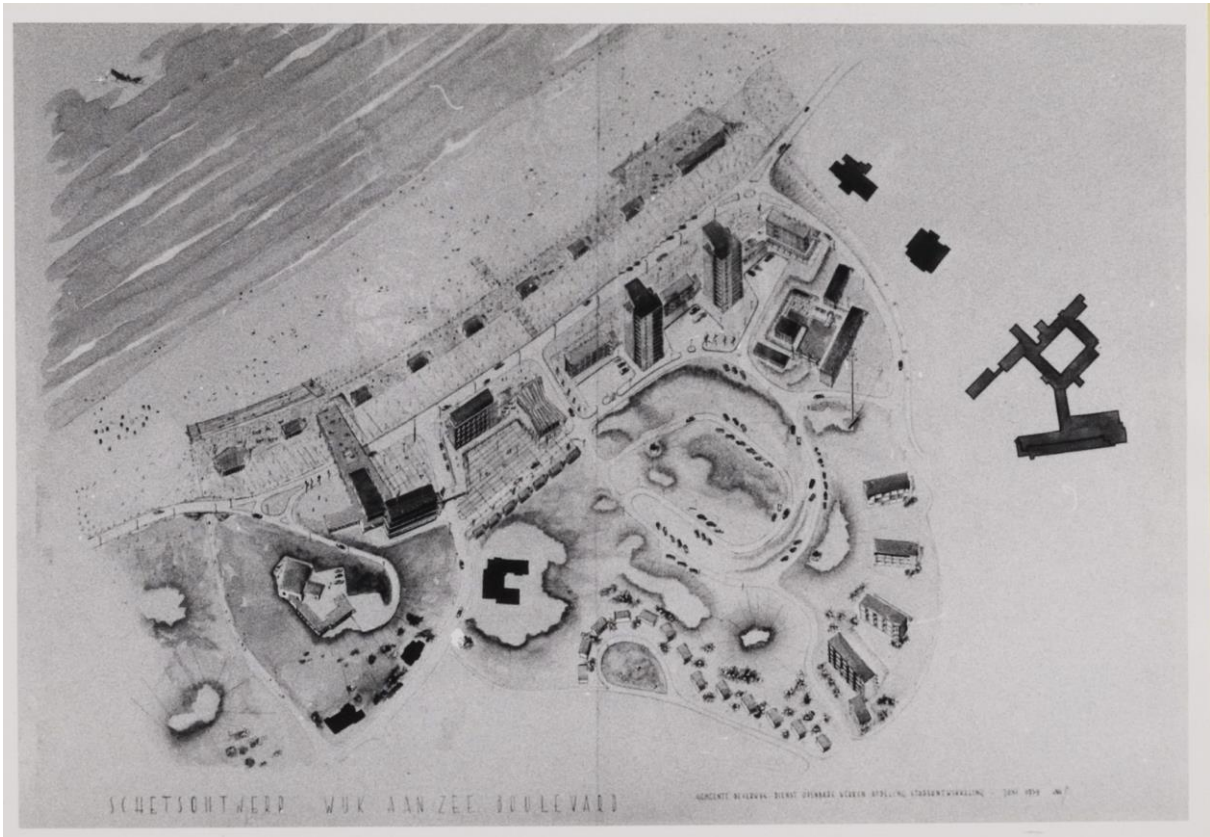
Na de oorlog komt een grootscheepse opruiming tot stand. Het dorp moet bouwrijp gemaakt worden voor de wederopbouw waarbij een geheel nieuwe, op massatoerisme ingestelde 'ideale' badplaats wordt beoogd. Een stedenbouwkundig plan voor Wijk aan Zee naar ontwerp van de Dienst Openbare Werken gemeente Beverwijk uit circa 1946¹⁵ geeft deze ideeën goed weer. Een geometrisch stelsel van ruime gesitueerde woonblokken en flats gebaseerd op de contemporaine stedenbouwkundige theorieën van licht, lucht en ruimte strekt zich uit langs de kust.

---

¹⁴ De onderdelen van de Atlantikwall hebben vooralsnog, met uitzondering van de waarnemingspost op het duin achter Van Ogtropweg¹⁶, geen monumentale status

¹⁵ Het jaartal op de bouwtekening is niet goed leesbaar

Schetsontwerp voor Wijk aan Zee door de Dienst Openbare Werken gemeente Beverwijk uit ca 1946

Dit plan vindt geen doorgang. In plaats hiervan vindt uitbreiding plaats op relatief kleine schaal. In de jaren veertig tot zestig van de 20ste-eeuw vindt uitbreiding plaats ten zuiden van de Julianaweg, oostelijk van de Hogeweg en ten noorden van de Verlengde Voorstraat en wordt Dorpsduinen aangelegd en bebouwd.

De 'witte huisjes'

Langs de Zeecroft, aan de westzijde van de Dorpsweide, worden in de jaren vijftig van de 20ste eeuw de zogenoemde 'witte huisjes' gebouwd. Deze complexmatig gebouwde enkele en dubbele woonhuizen met de kenmerkende langskappen, schoorstenen en witte gevelkleurstelling toont de invloed van de Delftse School. Deze rondom de Delftse hoogleraar M.J. Granpré Molière ontstane traditionalistische, min of meer landelijke bouwstijl raakt van 1925 tot 1955 in de mode. Kenmerkend voor de Delftse School is de sobere vormtaal die vooral wortelde in de Nederlandse (baksteen)bouwtraditie zoals de toepassing van baksteen, hoekschoorstenen en hoge daken.

Deze traditionele bouwstijl staat lijnrecht tegenover de richting van het Functionalisme, waarbij het ontwerp is gebaseerd op een analyse van functies en waarbij moderne materialen zoals glas, staal en beton zijn toegepast. Hotel het Hoge Duin, in 1958 gebouwd op de fundamente van een Duitse bunker, is een voorbeeld van deze stroming.

In jaren 70 van de 20ste eeuw komt aan het langdurig verblijf in de zomermaanden grotendeels een einde. Veel achter het woonhuis gebouwde zomerhuisjes worden gesloopt. Het zwaartepunt verschuift naar dag- en kortverblijfsrecreatie. Veel pensions en hotels worden gesloopt en vervangen door relatief grootschalige appartementencomplexen. Na 1970 verrijzen grootschalige gebouwen ook langs de rand van Dorpsduinen. Voordurende uitbreiding van Heliomare legt beslag op het duingebied. Ook de Hoogovens, begin 20ste eeuw nog alleen op het grondgebied van de gemeente Velsen, breiden na de Tweede Wereldoorlog sterk uit in het duingebied van Wijk aan Zee.

'Witte huisjes' langs de Zeecroft

Hotel het Hoge Duin

Hotel het Hoge Duin

Zicht op de 'hoogovens' in het duingebied van Wijk aan Zee

3. Cultuurhistorische waarden en gebiedskarakteristiek

Wijk aan Zee is een voorbeeld van een dorp langs de Noordzeekust waarvan de dorpskern nog op dezelfde plek ligt als in de middeleeuwen. Dit is een relatief zeldzaam gegeven want veel voormalige vissersdorpen langs de Noordzeekust zijn in zee verdronken. De stedenbouwkundige opzet van de voormalige vissersplaats en oude badplaats is herkenbaar gebleven. De historische continuïteit in de landschappelijke, stedenbouwkundige en architectonische structuur is, ondanks enkele na-oorlogse 'verstoringen', in belangrijke mate aanwezig.

Het beleidsrapport Cultuurhistorische onderlegger voor het ontwerp bestemmingsplan Wijk aan Zee, Alkmaar 2013¹⁶ onderscheidt negen cultuurhistorische elementen:

1. Historische dorpskern, 2. Voormalige vuurbaak, 3. Kerkterrein en begraafplaats, 4. Lunetten van Linie van Beverwijk, 5. Jonge duinen, 6. Woonhuizen en andere monumentale gebouwen, 7. Atlantikwall, 8. Zeecroft, 9. Zeestraat en andere historische wegen.

Deze elementen zijn onderdeel van de cultuurhistorische waarden. De cultuurhistorische waarden zijn aanwezig in de ondergrond, in de landschappelijke en stedenbouwkundige structuur, in de bebouwing alsmede in de samenhang daarvan.

Ondergrond.

Het gebied op en rondom het Julianaplein met De Zwaanstraat, Gasthuisstraat en Sint Odulfstraat behoort tot de dorpskern die in de middeleeuwen al volledig tot ontwikkeling is gekomen. Op de *Cultuurhistorische Waardenkaart* Gemeente Beverwijk 2007 en op de *Overzichtskaart* in het rapport Historisch-Geografische Inventarisatie 2011 staat de hele historische dorpskern aangemerkt als archeologisch relevant terrein¹⁷. Vooral binnen het kerkterrein en de begraafplaats van de Nederlands Hervormde Kerk op het Julianaplein waar het koor en transept verdwenen zijn maar ook in De Zwaanstraat zijn mogelijk fundamenten van huizen, paalsporen en gebruiksvoorwerpen te vinden.

Ook op de Dorpsweide en langs de Verlengde Voorstraat-Zeestraat zijn archeologisch interessante resten te verwachten. Voorts wordt het complete (jonge) duingebied op de *Waardenkaart* en *Overzichtkaart* aangeduid als archeologisch relevant.

In de ondergrond zijn tevens resten te verwachten van de Lunetten van de Linie van Beverwijk zoals geschutsemplacementen, grachten, palissaden, kruitmagazijnen en voorwerpen.

Landschappelijke structuur

In de landschappelijke structuur is de ontstaansgeschiedenis waarneembaar. Dat geldt voor de ligging direct achter de duinen, de hoogteverschillen van de duinen rondom het dorp en de aanwezigheid van de Dorpsweide als voormalige duinakker (croft). Tot de belangrijkste structuurbepalende landschappelijke elementen met cultuurhistorische waarden behoren:

- De Dorpsweide: vlakke openbare groene ruimte van forse maat. Bepalend voor het 'gezicht' van Wijk aan Zee. De Dorpsweide staat op de *Waardenkaart* en *Overzichtkaart* aangeduid als zone met hoge waarde.
- Ligging direct achter de duinen.
- Relatief smalle toegangen strand-dorp.
- Het duingebied met enkele zeer grote hoogteverschillen.

Stedenbouwkundige en bebouwingsstructuur

Enkele hoofdroutes en dorpsstraten zijn van middeleeuwse oorsprong. Vanaf de 19de eeuw wordt het wegenpatroon uitgebreid met straten die deel zijn gaan uitmaken van de historisch-ruimtelijke hoofdstructuur.

Een aantal individuele gebouwen en objecten heeft belangrijke monumentale waarde en staat geregistreerd als beschermd rijks- of gemeentelijk monument.

---

¹⁶ Verduin, J.T., pag. 14

¹⁷ Horst, M., overzichtskaart met historisch-geografische waardering

Tot de belangrijkste structuurbepalende stedenbouwkundige en bebouwingselementen met cultuurhistorische waarden behoren:

- Dorpskern op en rond Julianaplein. De Zwaanstraat, Gasthuisstraat en Sint Odulfstraat en Voorstraat behoren tot de hoofdstraten die er op uitmonden. Het zijn lineaire straten met relatief smal straatprofiel. Ze zijn, uitgezonderd de uit de 19de eeuw daterende Voorstraat, samen met het wegenpatroon rondom de dorpskerk, van middeleeuwse oorsprong. Bebouwing is al dan niet aaneengesloten of vrijstaand en in belangrijke mate kleinschalig. Hier en daar zijn de voor de badplaats kernmerkende veranda's en loggia's aan de voorgevel behouden gebleven. Grootschalige complexen met ensemblewaarde die het beeld van de historische dorpskern versterken zijn de Nederlands Hervormde Kerk met begraafplaats en de Sint Odulfskerk met begraafplaats en pastorie.
- Verlengde Voorstraat-Zeestraat is een, in oorsprong, middeleeuwse verbindingsroute en staat daarom op de *Waardenkaart* en *Overzichtkaart* aangeduid als zone met hoge historisch-geografische waarde. Straatprofiel en inrichting zijn gewijzigd. Van de oorspronkelijke aan de noordzijde gebouwde kleinschalige lintbebouwing rest nog een enkel exemplaar met oorspronkelijke veranda aan de voorgevel. Beeldbepalend zijn de ligging aan de Dorpsweide en de zichtlijn vanuit de Verlengde Voorstraat op de achter deze straat gelegen laat 19de-eeuwse boerderij (Verlengde Voorstraat 72).
- Het Fransep pad heeft een vroeg 19de-eeuwse aanleg met smal, licht gebogen straatprofiel dat richting Hogeweg een licht hellend verloop kent. De bebouwing waaronder een enkele voormalige visserswoning is veelal vrijstaand en kleinschalig met dorps karakter.
- Rijckert Aertsweg en Van Ogtropweg hebben een 19de-eeuwse aanleg en bezitten waarde vanwege hun gebogen en hellend verloop in een geaccidenteerd duinterrein. Ze zijn vanwege hun ligging tegen de duinhelling sterk beeldbepalend gezien vanuit de dorpskom. De bouw van enkele grootschalige appartementencomplexen doet afbreuk aan het 19de-eeuwse karakter. Een aantal wel in het duinlandschap geïntegreerde gebouwen zoals hotel De Klughte, villa Santiago en hotel Mare Sanat bezitten monumentale waarde. Dat geldt ook voor Hotel het Hoge Duin: het in functionalistische stijl gebouwde hotel boven op een voormalige bunker vormt vanuit het hele dorp een belangrijke zichtlijn.
- De Relweg wordt op de *Overzichtkaart* aangeduid als zone met hoge historisch-geografische waarde. Het licht gebogen verloop verwijst naar de Rel: de duinbeek richting zee waar omheen het dorp is ontstaan. Kleinschalige, veelal vrijstaande woningen, voortuintjes en erfafscheidingen in vorm van gemetselde muurtjes. Vooral aan de oostzijde zijn er bijzondere doorzichten naar het duingebied. Monumentale waarde heeft het aan het begin van de Relweg staande schoolgebouw met bijbehorende schoolmeesterswoning uit 1884 en richting strand het grootschalige complex Heliomare en het voormalige Jozeboko. Het driehoekige pleintje ter hoogte van Relweg-Stetweg verwijst naar de schelpenstortplaats.
- De Julianaweg is van middeleeuwse oorsprong. Kenmerkend is de lintbebouwing met representatieve (villa)bebouwing op, vooral in oostelijke richting ruime groene kavels.
- De zogenoemde 'witte huisjes' aan de Zeecroft vormen de westelijke beëindiging van de Dorpsweide. Complexmatige bebouwing uit de periode van de Wederopbouw in de trant van de Delftse School met sterke samenhang en bijzondere architectonische en stedenbouwkundige samenhang. De eenvoudige en traditionele en kleinschalige opzet, de pannendaken en het witte keim- of stucwerk sorteren een 'dorps' karakter.
- Individuele gebouwen en objecten waaronder de rijks- en gemeentelijke monumenten. Tot de toekomstige gemeentelijke archeologische monumenten behoort het restant van de voormalige, uit de middeleeuwen daterende vuurbaak. Tot de potentieel beeldbepalende panden (vooralnog geen monumentale status) behoort een enkel pand met kenmerkende veranda langs de Verlengde Voorstraat en de oorspronkelijke hoofdmasse van Hotel het Hoge Duin.

- Monumentale objecten zonder enige monumentale status zijn de nog aanwezige lunetten van de Linie van Beverwijk en de onderdelen van de Atlantikwall.
- Architectonische details die verwijzen naar de badplaatshistorie zoals veranda's, loggia's en brede balkons.

Samenhang van ondergrond, structuur en bebouwing

De cultuurhistorische waarden zoals die aanwezig zijn in de ondergrond, in de landschappelijke en stedenbouwkundige structuur en bebouwing hebben een onderlinge samenhang die de afzonderlijke waarden versterkt. Daarbij is sprake van een, door de eeuwen heen gegroeide, contrastrijke gelaagdheid. Dat geldt bijvoorbeeld voor de Dorpsweide waar het uitgestrekte weiland, in samenhang met de 'witte huisjes' aan de westzijde, de kerktorens van de Nederlands Hervormde Kerk en Sint Odulfuskerk, het duinlandschap rondom en het op een hoog duin (voormalige bunker) gelegen hotel Het Hoge Duin verantwoordelijk is voor het aantrekkelijke beeld. Het geldt ook voor het Julianaplein met de dorpskerk, begraafplaats en bijbehorende ommuring rondom. De beeldbepalende ligging van de laat-gotische kerk, de dorpsstraten die er op uitkomen en het zicht vanaf het plein op het duinlandschap, de Sint Odulfskerk en op de Dorpsweide versterken de waarde.

4. Te beschermen en te versterken cultuurhistorische waarden

- Behoud maat, schaal en verschijningsvorm van de Dorpsweide.
- Behoud maat, schaal en verschijningsvorm van de 'witte huisjes' aan de Zeecroft.
- Behoud en versterk zichtlijnen en doorzichten op duinlandschap.
- Behoud en versterk zichtlijnen op kerktorens.
- Behoud en versterk de villa-achtige bebouwing op ruime groene kavels langs de Julianaweg aan de zuidzijde van de Dorpsweide.
- Behoud en versterk de coulissefunctie en dominantie van het duinlandschap door, geen grootschalige bebouwing toe te voegen tegen en op de duinhellingen.

- Behoud de smalle doorgangen vanaf het strand naar het dorp
- Behoud en versterk de kleinschalige stenige dorpsstructuur van de historische dorpskern waar kerktorens en grondgebonden panden beeldbepalend zijn.

- Behoud en versterk de kleinschalige dorpsstructuur. Voorkom anonieme grootschalige nieuwbouwcomplexen op belangrijke zichtlocaties.
- Vanuit het duingebied is er dominant zicht op de in de dorpskom gelegen bebouwing. Pas, in beginsel, kappen toe zodat het daklandschap geen

wezensvreemd element is maar zich voegt in het ensemble van historische daken.

- Het duinlandschap is dominant. Vooral langs de zeereep. Kleinschalige bebouwing versterkt dat beeld.

- Behoud en versterk de hiërarchie van het duinlandschap door groot-schalige appartementencomplexen te weren van de duinhellingen. Kleinschalige bouwmassa's zijn ondergeschikt in de dominantie van het duinlandschap en voegen zich daarom beter.

- Behoud straatprofiel, inrichting, gemetselde erfafscheidingen en kleinschalig bebouwingsbeeld van de Relweg en de doorzichten tussen de percelen naar het duinlandschap

- Behoud en versterk smalle straatprofielen, kleinschalige bebouwing en zicht op kerktorens in de middeleeuwse dorpskern.
- Respecteer de historische rooilijnen, de relatief smalle verkaveling en het 'dorpse' karakter van de bebouwing: maat, schaal en verschijningsvorm verschilt (binnen een marge) van het buurpand waardoor de individualiteit van het pand goed herkenbaar is.

- Behoud veranda's, erkers, loggia's en balkons
- Behoud voortuinen en bijbehorende (gemetselde) erfafscheidingen

Bijlage 1.

Belangrijkste bronnen en literatuur

Aa, A. J. van der, Aardrijkskundig woordenboek, Gorinchem 1894

Brouërius van Nidek, M., Het zegenpralend Kennemerland [...], Naer 't leven getekent en in 't koper gebracht door Hendrik de Leth (herdruk) 1966

Horst, M., Gemeente Beverwijk, een historisch -geografische inventarisatie, z.p. 2011

Lindeman, M., Wijk aan Zee. 1700-1900, van vissersdorp tot badplaats, Wijk aan Zee 1990 (doct.scriptie geschiedenis UvA)

Lindeman, M., 'Wijk aan Zee, dorp aan de branding', Historisch Genootschap Midden-Kennemerland-Museum Kennemerland, Ledenbulletin 25, 2001

Polman, M., Ik ben vanmorgen in zee geweest. Zandvoort aan zee. Van vissersdorp tot badplaats, Haarlem 1996

Ruimtelijke Denkers Wissing, Gebiedsvisie Wijk aan Zee 2030, Beverwijk 2014

Structuurvisie Beverwijk 2015 +

Visser-Poldervaart, M., Beleidsnota Cultuurhistorie, gemeente Beverwijk, Wormer 2008

Verduin, J.T., Cultuurhistorische onderlegger voor het ontwerp bestemmingsplan Wijk aan Zee, Alkmaar 2013

Woude, A.M. van der, Het Noorderkwartier [...] (diss), Wageningen 1972

Bijlage 2.

Lijst met geregistreerde monumenten en beeldbepalende zaken

Rijksmonumenten

9458 Voorstraat 1 Hervormde Kerk

Gemeentelijke monumenten

ADRES	OORSPRONKELIJKE FUNCTIE	DATERING	NR.
Franse Pad 1	Vissershuis met aangebouwd woonhuis	XIXB/1932	G40
Gasthuisstraat 1	Woonhuis	1914	G41
Julianaplein 7	Gedenkteken met vlaggenmast	1936-1937	G42
Julianaweg 15; 17	Dubbel herenhuis	1904	G43
Julianaweg 59	Villa	1905	G44
Julianaweg 69	Villa	1920	G103
Julianaweg 75	Gereformeerde kerk	1936	G45
Sint Odulfstraat 4; 6	Katholieke kerk met pastorie	1889-1890	G46
Sint Odulfstraat 6	Begraafplaats	1890	G113
Sint Odulfstraat 8, 10	Dubbel woonhuis	circa 1900	G109
Sint Odulfstraat 23 (A)	Politiebureau met dienstwoning	1909	G47
Van Ogtropweg 2	Dubbele villa	1885	G48
Van Ogtropweg 14	Zomerhuisje	1920	G104
Van Ogtropweg 16	Villa	1906	G49
Van Ogtropweg 16	Waarnemingspost	circa 1943	G50
Relweg 2, 4	Schoolgebouw en schoolmeesterswoning	1884	G105
Relweg 28	Woonhuis	1921	G106
Relweg 51	Sanatorium	1929	G107
Relweg 57	Joodse kinderkolonie met ziekenbarak	1913-1914	G51
Rijckert Aertsweg 8	Villa	1908	G108
Verl. Voorstraat 72	Boerderij	XVIIIId	G110
Voorstraat 1	Begraafplaats	1609	G114
Voorstraat 2; 4	Winkel-, woon- en bovenhuis	1908	G53
Voorstraat 8; 8A	Woonhuis annex café	1907	G54
Voorstraat 54	Woonhuis annex café	1912	G111
De Zwaanstraat 22	Woonhuis	XVIIIIda	G112

Beeldbepalende zaken in Wijk aan Zee (vooralsnog geen status)

ADRES	FUNCTIE
Dorpsweide	Grasland, voorheen croft
Franse Pad 9	Woonhuis
Julianaweg 5	Woonhuis
Julianaweg 7	Woonhuis
Julianaweg 39	Woonhuis
Rijckert Aertsweg 50	Hotel
Sint Odulfstraat 2	Woonhuis
Verl. Voorstraat 86	Woonhuis
Voorstraat 10	Restaurant met bovenwoning
Voorstraat 12	Winkel met bovenwoning

De Zwaanstraat 8
Zeecroft 2 – 28

Café met bovenwoning
Woonhuizen

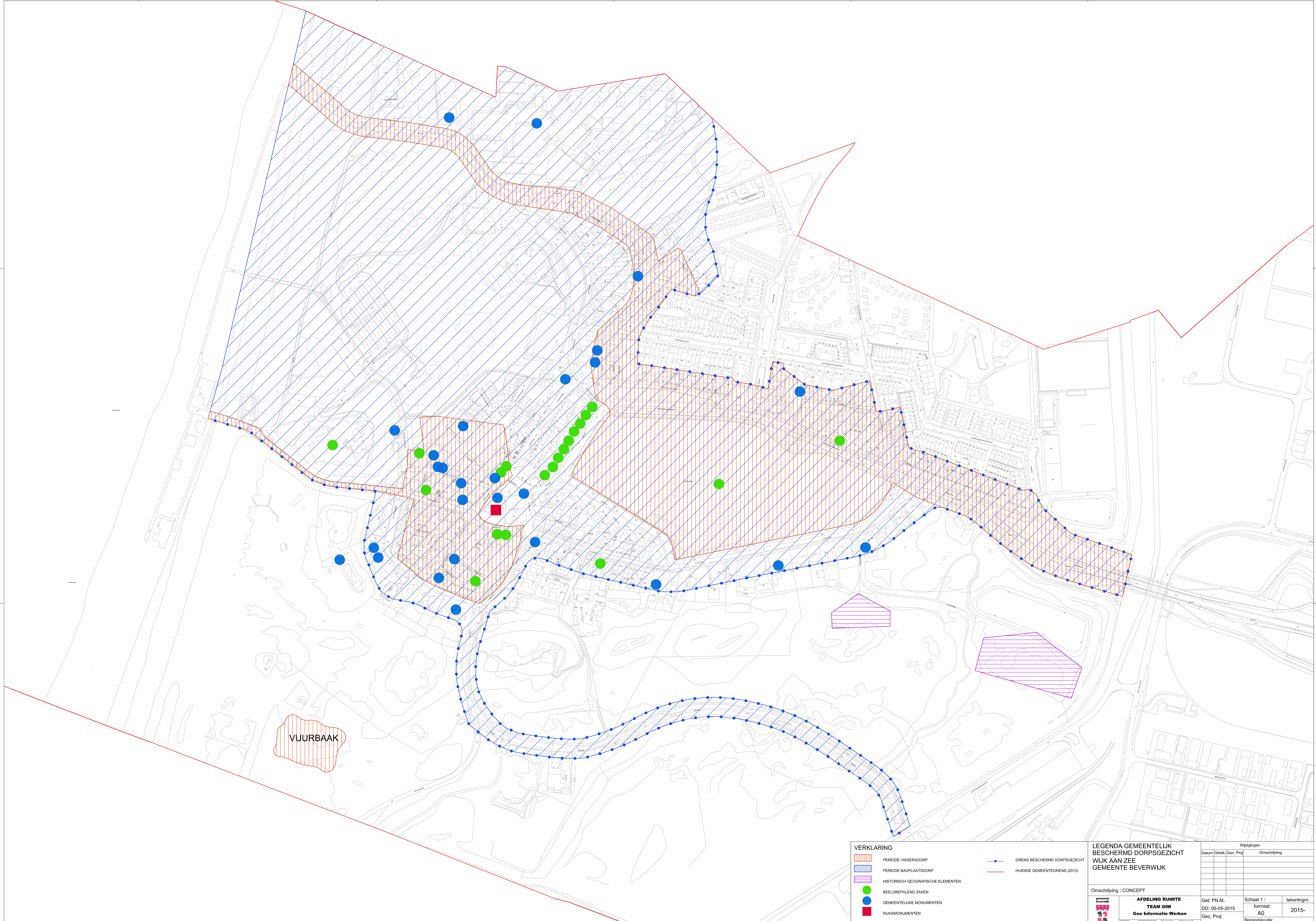
Toekomstig archeologisch monument
Vuurbaak

Bijlage 3.

Waardenkaart

- begrenzing van het Gemeentelijk Beschermd Dorpsgezicht Wijk aan Zee
- aanduiding rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten, beeldbepalende zaken.

VERKLARING

	PERIODE VISSERSDORP		GRENS BESCHERMD DORPSGEZICHT
	PERIODE BADPLAATSDORP		HUDIGE GEMEENTEGRENS (2015)
	HISTORISCH GEOGRAFISCHE ELEMENTEN		
	BEELDBEPALEND ZAKEN		
	GEMEENTELIJKE MONUMENTEN		
	RIJKSMONUMENTEN		

LEGENDA GEMEENTELIJK BESCHERMD DORPSGEZICHT WILK AAN ZEE GEMEENTE BEVERWIJK

Omschrijving : CONCEPT		Wijzigingen	
Datum/Getek./Gez./Proj.	Omschrijving		
	AFDELING RUIMTE TEAM GIW Geo Informatie Werken	Get: PN.M. DD: 06-05-2015 Gez. Proj: DD: - 2015	Schaal 1 : formaat A0 Bestandslocatie: I:\CvP\G
			tekeningnr. 2015-